

ІСЛАМ НА КІПРІ

**ГУМЕНЮК А. Г.,
кандидат політичних
наук, доцент**

*Інститут
міжнародних відносин
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка*

Протягом усієї своєї історії Кіпр знаходився на перехресті великих цивілізацій і культур, був мостом, який об'єднував Схід і Захід. Культурна спадщина острова несе на собі вплив іноземних держав, які володіли Кіпром у різні періоди багатосвітової історії.

Із завойовуванням Кіпру Османською Туреччиною, яка правила островом з 1571 по 1878 рр., пов'язано з'явлення там ісламу, послідовники якого зараз складають майже 20% населення країни.

Початок історії Кіпру відноситься до дев'ятого тисячоліття до н. е. Друге тисячоліття до н. е. відмічається появою на острові греків. Після Троянської війни деякі грецькі військові начальники лишилися на Кіпрі та заснували міста-держави.

З того часу Кіпр переходив від одних загарбників до інших: до ассирійців, персів, Олександра Македонського, єгипетської династії Птолемеїв, а також римлян.

Після розпаду у IV ст. Римської імперії острів Кіпр став під управління Східної Візантійської імперії та був її провінцією. У період з VIII до X ст. араби та візантійці з різних причин вважали, що острів мав нейтральний статус. Пізніше кіпріоти страждали від тиранії Ісаака Комніна, поки той не викликав обурення хрестоносців англійського короля Річарда I (Льове Серце), який опанував островом і став його новим правителем (правда, на дуже короткий час). Після Річарда I на Кіпрі господарювали представники франкської династії Лузін'янов, венеціанці та генуезці, які встановили там деспотичний режим. Тому, коли в 1571 р. на острові висадились османські турки, багато кіпріотів зв'язали з ними свої надії на покращення умов життя. Такі ж надії вони очікували від британців, які з'явилися на острові в 1878 р. і погоди-

лися дати Кіпру незалежність лише в 1960 р., але тільки після чотирьох років озброєної боротьби греків-кіпріотів за свободу.

Під час з'явлення ісламу прибічники цієї релігії старалися розповсюдити її на як тільки можна більшій території. Не дивлячись на те, що острів знаходився близько від вже ісламських регіонів, багаточисленні військові експедиції арабів (643-965 рр.) та їх намагання розповсюдити свою релігію на Кіпрі були безуспішні. Присутність арабів та їх вплив так і залишилися спорадичними.

У період протистояння арабів і Візантії кіпріоти були у важкому становищі. З одного боку, культура, релігія та світогляд населення острова зв'язували їх з Константинополем. Але, з іншого боку – ні вони, ні візантійці не були впевнені в надійному захисті острова від арабських загарбників.

Араби також розуміли, що не зможуть правити островом постійно. Тому, у результаті дві сторони домовилися про те, що разом володіючи Кіпром та розділивши острів на дві частини, вони умовно надали йому статус нейтралітету. Проте, час від часу, ця мовчазлива згода порушувалася нападами на острів, наслідками яких були руйнування та страждання його жителів.

Після перших вторгнень на острів на ньому було залишено 12-ти тисячний арабський гарнізон. Для військових були побудовані казарми, в яких разом проживали греки-християни та араби-мусульмани. Відносини між ними були залежними від багатьох факторів. Тим не менш всі вони повинні були дотримуватися нейтралітету і сплачувати данину обом державам один раз на рік.

Перші мечеті в Пафосі були побудовані в середині VII ст. для задоволення релігійних потреб мусульман, як військового, так і громадянського населення міста. (Через декілька десятків років, після того як арабський гарнізон покинув острів, кіпріоти ці мечеті зруйнували).

Так почалася історія ісламу на Кіпрі. Перша його присутність там була відносно довгою, і саме в цей період були закладені основи мирного життя християн і мусульман на острові.

Більш шести сторіч після того, як араби отримали поразку (963-964 рр.) іслам знову з'являється на Кіпрі в 1570-1571 рр. разом з османськими турками. Хоча американський історик Роналд С. Дженнінгс вважав, що до захоплення Кіпру в 1571 р. мусульманської общини там взагалі не було¹.

Згідно з указом турецького султана на Кіпр із Малої Азії мало бути перевезено 12 тис. сімей. Погані умови існування в період венеціанського правління та війна, яка тривала один рік, завдало серйозних збитків місцевому населенню Кіпру. Мусульмани, які належали до касті військових і до нових правлячих класів, селились у великих кількостях у містах та адміністративних центрах, а греки-кіпріоти та інші християни повинні були переїхати до сільської місцевості.

Згодом, тим не менш, турецькі общини можна було побачити по всіх місцевостях острова, тоді як турки-кіпріоти проживали також у змішаних общинах у містах та сільській місцевості Кіпру. Більш того, після падіння Фамагусты та Нікосії ряд сановників та представників колишньої влади було вбито. Це примусило багатьох латинців і православних греків звільнити острів, а представників інших народів повернутися на свою історичну батьківщину².

Рональд С. Дженнінгс, який робив свої дослідження на основі даних турецьких вчених, прийшов до висновку про те, що, не дивлячись на указ султана про надсилання на острів 12 тис. родин, фактичне число перевезених було набагато менше. Склад же нових людей, які прибули туди, відрізнявся по релігійним та етнічним ознакам і включав як мусульман, так і християн³.

Для забезпечення безпеки всім немусульманам заборонялось знаходитися вночі в старій частині Фамагусты, яка була обнесена стінами. Протягом трьох сторіч османського періоду демографічна картина острова була значно змінена завдяки міграції, епідеміям, голоду, а також правлінням деяких губернаторів.

Згідно з чисельними історичними джерелами, на кінець османського – початок британського періодів (1878 р.), мусульмани склали приблизно 20%, тому що мав місце перехід певної частини християн до ісламу.

На той час турецько-кіпрська община була створена із двох гілок: з одного боку, нащадків османських загарбників та переселенців з Анатолії, з іншого – греків і інших християн, які стали мусульманами.

Дуже тонку межу, яка розділяла в той час одну віру від іншої, ілюструє категорія людей, які були відомі як ліновамваки. Даний термін, який з'явився в 1863 р. і який означає "бавовно-льняний", відобразив їх двійну природу. Більшість цих людей на публіці виступали як мусульмани, але в приватному житті свого будинку продовжували сповідати християнство.

У перші двадцять років британського правління газети повідомляли про випадок добровільного повернення в християнство. Тим не менш, Кіпрська Православна Церква намагалась ліновамваків до цього примусити та забороняла їм брати участь у релігійних обрядах до тих пір, поки вони не перейдуть у християнство офіційно. Але така політика сприяла відчуженню більшості ліновамваків, і в результаті їх прихильність ісламу тільки посилювалася. Ліновамваки проіснували на Кіпрі до 50-х рр. XX ст.⁴.

Також при британському правлінні з наростаючою частотою мали випадки відходу криптохристиянських сімей від ісламу та прийняття християнства відкрито⁴. (Документи того часу підтверджують, що криптохристиянська община була заснована саме на Кіпрі.) Але іноді греки, особливо жінки, назавжди переходили і в

іслам. Це було продовження процесу, початок якого було покладено в османський період⁵.

На жаль, на початку 60-х рр. XX ст. на Кіпрі розпочалася боротьба між греками-кіпріотами та турками-кіпріотами. Греки наполягали на приєднанні до Греції, а турки – на розділенні острова. У 1964 р. сталася громадянська війна. Більш 500 людей було вбито влітку того року. Тільки з приходом миротворчих сил ООН кровопролиття вдалося зупинити. Війна між партнерами по НАТО Грецією та Туреччиною здавалась більш ймовірною. США шукали дипломатичне рішення проблеми між Афінами та Анкарою з тим, щоб ці дві зони належали НАТО. Але на той час президент Макаріос не погодився з таким рішенням цього питання. Конфлікт закінчив мирне існування етнічних груп на острові. Більшість турків-кіпріотів шукали захисту в селах та міських гетто. Їх предводителі, які підтримували розділ острова, постаралися зробити так, щоб не було можливості спілкування з колишніми сусідами. Пізніше, у 1974 р. сталася війна між греками та турками, унаслідок якої на острові було встановлено жорстку кордонну лінію. Нікосія зараз є єдиною столицею у світі, яка розділена зеленою лінією. Більшість тих, хто раніше жив не у своїх “секторах”, у 1975 р. було переселено. Майже кожна родина на острові загубила в цій війні будь-кого з близьких. Влітку 1974 р. загинуло майже 6 тис. людей⁶.

На жаль, на турецькій частині Кіпру було знешкоджено майже всі православні храми. Іслам там процвітав ще більше.

Але пізніше уряд Кіпру став заявляти про те, що об'єднання острова стає необхідним. На думку більшості кіпріотів, це не повинно взагалі бути проблемою. Зустрічі на нейтральній частині представників жіночих організацій та борців за мирне врегулювання кіпрської проблеми все ясніше говорять про це. На півдні і півночі Нікосії майже не залишилося слідів ворожнечі греків і турків. Ні культура, ні мова, ні релігія не розділяють людей. Їх розділяє політика.

Сьогодні сама атмосфера Кіпру, де разом живуть, вчаться і працюють представники різних країн та культур дає надію на те, що незабаром розкол у країні не буде мати місце, і вони зможуть знову вільно рухатися та жити там, де захочуть, відправляти свої релігійні потреби без всяких перешкод у церквах, мечетях та інших священних місцях по всій території острова.

І як було зазначено в турецько-кіпрській газеті “Ортам”, що: “Це – правда, як на півночі, так і на півдні деякі релігійні місця, які були залишені, постраждали дуже сильно... будинки, кладовища, святині було пошкоджено та перетворено в руїни; а у власності, в якій були інші господарі, з'явилися нові правові документи та нові власники. І все ж таки зараз не час виносити це на поверхню, а саме зараз – забути про помилки минулого”⁷.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Рональд С. Дженнінгс. Християни та мусульмани на Османському Кіпрі та у Середземномор'ї, 1571-1640. – New York: New York University Press, 1993.
- ² Там само.
- ³ Там само.
- ⁴ Костас Кіпріс. Історія Кіпру. – Нікосія, 1985.
- ⁵ Рональд С. Дженнінгс. Християни та мусульмани на Османському Кіпрі та у Середземномор'ї, 1571-1640. – New York: New York University Press, 1993.
- ⁶ Костас Кіпріс. Історія Кіпру. – Нікосія, 1985.
- ⁷ “Ортам” (турецько-кіпрська газета). – Нікосія, 24 березня 2003 р.